

Alexandre Billette, Jean-Arnault Dérens Historisk mulighet?

Fra 1945 til 1990 opplevde Hviterussland rask økonomisk utvikling og intens industrialisering. Deres president er en nostalgiker som fremdeles drømmer om sovjettiden.

Kontoret til tidsskriftet *Nacha Niva* i sentrum av Minsk er som en bikube der alle aktørene i den hviterussiske nasjonalbevegelsen møtes. Studenter følger kveldskursene til Folkeuniversitetet (som er blitt forbudt av myndighetene), mens frivillige medarbeidere pakker inn eksemplarer av tidsskriftet. Som alle uavhengige media, er *Nacha Niva* utelukket fra det offentlige distribusjonssystem. Tidsskriftets unge sjefsredaktør Andrei Dynko presiserer: "16 aviser er blitt forbudt. Nesten alle uttrykte seg på hviterussisk."

Etter Sovjetunionens fall førte Hviterussland en politikk som søkte å fremme nasjonalt språk og nasjonal identitet, men dette fikk en brå slutt da Aleksandr Lukasjenko kom til makten. Han sørget for å gjeninnføre russisk som offisielt språk ved siden av hviterussisk.¹ Likestillingen av de to språkene er imidlertid langt fra reell. Rett nok er et par offisielle tekster redigert på hviterussisk, men statsadministrasjonen og alle offentlige media bruker nærmest utelukkende russisk, som også er det dominerende språket i den private sfære, i det minste i de store byene.

Lukasjenko uttrykker seg på russisk, med visse innslag av hviterussiske termer. Så har han da også uttalt at de eneste to språkene som er i stand til å tilpasse seg vår samtid, er russisk og engelsk.

Historien til den videregående skolen Det hviterussiske humanistiske lyceum er et megetsigende eksempel på språksituasjonen i landet. Denne alternative institusjonen så dagens lys i november 1990, og var en naturlig fortsettelse av et nettverk av søndagskurs, organisert i all hemmelighet på 80-tallet, der alle kunne lære seg eller forbedre seg i hviterussisk. Under grunnleggeren Vladimir Kolas¹ ledelse hadde skolen et svært godt renommé — staten ga til og med skolens lærere i oppgave å gi ut skolebøker på hviterussisk. Da Lukasjenko to måneder etter valget i 1994 utstedte sitt første dekret i utdanningsammenheng, var det nettopp disse lærebøkene som var målet: Uten nærmere forklaring ønsket presidenten å forby alle skolebøker utgitt etter 1991. Prosjektet var imidlertid ugjennomførbart: Det var rett og slett ikke nok lærebøker igjen fra sovjettiden.

På tross av regelmessige demonstrasjoner der lærere, foreldre og elever deltok, samt støtte fra flere hviterussiske intellektuelle, ble skolen stengt i juni 2003. "I dag risikerer vi alt fra seks måneder til to års fengselsstraff for deltakelse i en uregistrert forening. Vi har likevel bestemt oss for å opprettholde driften av skolen", forteller en av skolens ledere. De siste to årene har vært vanskelige:

Skolen hadde ikke faste lokaler, og undervisningen fant sted i private leiligheter, som i all hemmelighet ble omgjort til klasserom. Nå leier skolen et lite hus i en forstad et godt stykke utenfor Minsk sentrum. Elever og lærere bruker et par timer på å komme seg til skolen. Disse problemene har imidlertid ikke tatt motet fra elevene: "Vi er her for å lære på vårt eget språk", sier en av dem.

Femten år etter uavhengighetserklæringen har den hviterussiske identiteten fremdeles ingen sentral plass i det hviterussiske samfunnet. I Middeltalderen var Hviterussland en del av storhertugdømmet Litauen, og senere inngikk landet i Den polsk–litauiske union, som på 1500–tallet ble til Det polsk–litauiske samveldet. Russland, Prøysen og Østerrike delte samveldet seg i mellom i tre omganger, i 1772, 1793 og 1795, og Tsarimperiet tok dermed full kontroll over det hviterussiske området. Russifiseringen av Hviterussland kunne begynne.

Mot slutten av 1800–tallet så en hviterussisk nasjonalbevegelse dagens lys. Den var først og fremst kulturell, inspirert av den europeiske nasjonalromantikken. Under den første verdenskrig og den russiske borgerkrigen var Hviterussland en slagmark. Landet klarte imidlertid ikke å befeste seg som en selvstendig aktør, til tross for opprettelsen av Den hviterussiske folkerepublikk i 1918 — denne uavhengige republikken ble oppløst året etter. Rigatraktaten (1921) delte Hviterussland mellom Polen og USSR, og etter den tysk–sovjetiske pakten i 1939 tok USSR også kontroll over den vestlige delen av Hviterussland. Helt til tyskerne invaderte landet i 1941.

I 1945 var Den hviterussiske sosialistiske sovjetrepublikk (BSSR) et knust land, uten infrastruktur og med byer i ruiner. En del av befolkningen hadde lidd mer enn noen andre: Jødene. Før krigen var den jødiske befolkningen i flertall i de fleste byene, som i Minsk, Grodno og Vitebsk, maleren Marc Chagalls fødeby. Det hviterussiske området befant seg i den sonen der tsarregimet tillot jødisk tilstedeværelse. Nesten hele den jødiske befolkningen ble utradert, og dermed forsvant også en stor del av Hviterusslands kultur og historie.

Fra 1945 til 1990 opplevde Hviterussland rask økonomisk utvikling og intens industrialisering. Russifiseringen (eller sovjetiseringen, om man vil) fortsatte — ombyggingen av byer og landsbyer ødela det tradisjonelle landskapet, og de lokale kommunistlederne gjorde ingenting for å forhindre dette. Hviterussisk språk og kultur, som offisielt var beskyttet, hadde ikke lenger sin plass andre steder enn i folkløren.

Opprørsbevegelsene som oppsto på 80–tallet — særlig etter Tsjernobylkatastrofen i 1986, som rammet Hviterussland hardere enn noen andre² — benyttet ofte nasjonale hviterussiske referanser for å understreke forskjellene med Russland og knytte landets identitet opp mot et sentraleuropeisk rom. Denne gjenoppdagelsen av identiteten ble høyt verdsatt i de første årene etter uavhengighetserklæringen, men noen deler av folkeopinionen var skeptiske til et slikt nasjonalt prosjekt, som de mente var for usikkert. Da Lukasjenko kom til makten, fikk han raskt satt en stopper for nasjonalbevegelsen.

Hviterusslands president er imidlertid ikke en tilhenger av russisk nasjonalisme; han er en nostalgiker som fremdeles drømmer om sovjettiden. Liolik Usjkin, kronikør i Nacha Niva skriver at "Lukasjenko vil framstå som et alternativ til Putin. Unionsprosjektet med Russland må forstås i den retning.

Lukasjenko drømmer om å være leder for en ny stormakt som forener de to landene. Målet er ikke at Hviterussland skal bli en simpel russisk provins." De siste årene har imidlertid makthaverens diskurs blitt mindre skråsikker. Ettersom en politisk union med Russland virker urealisert, fremmer myndighetene nå Hviterusslands egenart, som et land som tilhører "verken vest eller øst". Flere TV-serier plasserer derfor intrigene i Middelalderen.

Nostalgien etter Sovjetunionen utgjør likevel regimets fremste ideologiske kjennetegn. Det finner sine røtter i den andre verdenskrig, og hviterussernes partisankriger — det var de som utgjorde motstandsbevegelsene i de okkuperte sonene. Denne holdningen tas godt imot i et land der krigsveteranene fremdeles er mange, og den hviterussiske identitetsfølelsen har få håndfaste kjennetegn. Det finnes for eksempel ingen uavhengig hviterussisk ortodoks kirke, og metropolitten³ i Minsk, en tidligere representant i Sovjetunionens fremste råd, er fremdeles tro mot patriarken i Moskva. Akkurat som Lukasjenkos regime.

Situasjonen i Ukraina vekker imidlertid nytt håp for redaktør Andrei Dynko. "For ti år siden snakket ingen ukrainsk i Kievs gater. Takket være en bestemt politikk, som promoterte nasjonal identitet, er ukrainsk det dominerende språket i den ukrainske hovedstaden i dag." Dynko mener at Ukraina og Hviterussland fremdeles er uferdige nasjoner, og at nasjonal konstruksjon går hånd i hånd med demokratisering: "Oransjerevolusjonen høsten 2004 var en nasjonal revolusjon som gjorde det mulig for Ukraina å gjenskape en ukrainsk identitet. Kanskje kan Lukasjenkos regime være en historisk mulighet for Hviterussland til å bli en samlet nasjon — i opposisjon mot dette løgnaktige regimet og dets innholdsløse Statsideologi."

---

¹ I følge den offisielle folketellingen i 1999, er kun 11,4 prosent av befolkningen av russisk opprinnelse (<http://belstat.gov.by/homep/en/census/p6.htm>). Alle innbyggerne mestrer imidlertid det russiske språket.

² Se følgende kart:

³ Erkebiskop i den ortodokse kirke. Overs. anm.

Published 2006-03-14

Original in French

Translation by Geir Uvsløkk

Contribution by Le Monde diplomatique (Oslo)

First published in *Le Monde diplomatique* (Oslo) 3/2006

© Alexandre Billette, Jean-Arnault Derens/Le Monde diplomatique (Oslo)

© Eurozine